

Mátételkiné Dr. Holló Magdolna PhD

Szóképek a börtönszlengben

A börtönszleng

A tolvajnyelvvél hasonlóságot mutat a szakszlengek csoportjába tartozó börtönszleng, ami a fegyintézetekbe került bűnelkövetők speciális informális nyelvváltozata és nyelvhasználat, s aminek a szókinccse elsősorban a börtönélet és a bűnözői életforma témakörében fogható meg. A börtönszlengben valamennyi bűnözői kategória képviselteti magát, ezáltal a börtönszleng mintegy szintézisét adja a bűnözők által „kint” használt szociolektusoknak [rétegnyelveknek]. A bűnözők a börtönbe érkezve egyrészt átveszik a börtönben „bent” használt specifikus nyelvezetet, másrészt át is adják a saját környezetükből hozott kifejezéseket. Ez az állandó kölcsönhatás új kreációknak ad helyet, miközben bizonyos képződmények feledésbe merülnek. Ily módon ez a titkos, játékos és az összetartozást kifejező nyelvezet rendkívül gyors ütemben változik. E gyors változás legfőbb oka talán mégis az, hogy a kívülállók – elsősorban a rendőrök és a börtönőrök – előbb-utóbb megértik, leleplezik azt, így alkotóinak nyomban újra kell kódolniuk. Természetesen a rend őrinek érdekében áll e kódok megfejtése, mivel azok ismeretében nemcsak kevesebb esélyt adnak a bűnözőknek kijátszásukra, de a bűnözők körében való használatuk bizonyos presztízst is kölcsönöz számukra.

Hasonló szóképzési tendenciák a francia és a magyar börtönszlengben

Az argó a köznyelvi szavak jelentésének megváltoztatása és alakjának eltorzítása révén hozza létre speciális szókészletét. A hasonló asszociációkat keltő dolgoknak számos szlengben van azonos vagy hasonló elnevezése, amelyeknek leggyakrabban hasonlósági névátvitellel vagy metaforikus, illetve metonimikus szemléletet tükröző szokatlan szóösszetétellel tréfás, humoros nevet adnak. A francia és a magyar börtönszleng behatóbb tanulmányozása hasonló szóképzési tendenciákat fedett fel, amit más nyelvekre is általánosan érvényesnek tekinthetünk, tekintettel a szóalkotók – jelen esetben az elítéltek – egyforma életkörülményeire, életmódjára, egyazon motivációjára.

Legújabb kutatásaim eredményeképpen megállapítottam, hogy a francia és a magyar bűnözői argóban bizonyos szavak egyaránt megtalálhatóak, mint például a cigány eredetű, „lop” jelentésben használt *csór*, ami a francia argóban *chour/av/er* lett, vagy a cigány *lovo* szó többes számú *love* alakjából eredő, „pénz” értelemben használt *lówé*, ami a francia argóban szintén *lovés* lett. Itt meg kell jegyezni, hogy a magyarban még egy német és egy cigány eredetű elem összekapcsolásából származó argotikus szóösszetétel is használatos a hamis pénzre vonatkoztatva, a *farslówé*.

Kutatásaimat folytatva egyéb megfeleléseket is találtam e két nyelvben, elsősorban a börtönszlengben, ami kétségtávolan a világ minden táján az alvilág legspecifikusabb informális nyelvezete. A franciából eredő szavak a magyar börtönszlengbe kétféle módon szii-

várogtak be: vagy megőrizték eredeti francia hangalakjukat, mint például a *bizsu* (*bijou*) „pézn” és „hamis arany”, és a *pedé* (*pedé*) „homoszexuális” jelentésű lexémák, vagy pedig szó szerinti, úgynevezett tükörfordítással, mint például a *szálloda* (*hôtel*) „börtön”, az *anyag* (*matière*) „drog” jelentésben használt nyelvi egységek.

Az argó szóképei

Az argó szóképzésében két fő tendenciát figyelhetünk meg: az új szavak alkotását, és a már meglévő szavak szemantikai vagy formai névátvitellel történő átalakítását, de emellett természetesen nagy számban fordulnak elő kölcsönszavak, és a véget nem érő, hosszú szinonimasorok is.

A titkos szóalkotás alapvető eljárása egy ismert szó metonimikus vagy metaforikus képpel való felruházása. A metonimikus névátvitel a megjelölni kívánt személy vagy dolog bizonyos állandó, lényeges tulajdonságát emeli ki, mint például a rendőrré vagy börtönőrré használatos *fakabát* szó, ami a franciában megfelel a *bleu* („kék”) terminusnak, mindkét nyelvben az egyenruhára, a franciában annak színére, a magyarban a *fa-* elemnek az őrt álló egyenruhások mozdulatlanságára való utalással. Hasonlóképpen használatos a börtönben a *póráz* (*laisse*) szó a „vezetőbilincsre”, a *karkötő*, *karperec* (*bracelet*) a „bilincsre”, a *villámlóbot*, *petárda* (*pétard*) a „fegyverre”.

A hasonlóságon alapuló metaforikus névátvitellel egész szinonimaláncolatokat hoznak létre a találékony és ráérő börtönlakók. A magyar börtönszlangban elsősorban a börtönőrt, a franciában pedig a rendőrt illetik legalább százféle ironikus állatnévvel, a szóalkotók által vélt hasonló tulajdonságok alapján. Mint az előzőekben említettem, a francia argóban a rendőrt elsősorban a szárnyasokkal azonosítják, de a francia rendőr lehet „kígyó” (*serpent*), aki úgy sípol („siffle”), illetve magyarul inkább „sziszeg”, mint egy kígyó, vagy lehet „veréb” (*piaf*) is, aki állandó jelleggel megtalálható a közterületen.

A francia börtönőrt viszont olyan állattal azonosítják, akinek ollója vagy karma van, mint például a „rák”-nak (*crabe*) (mivel hordozza a bilincseket, amit a francia argóban *pince*-nek, „csipesz”-nek is neveznek, s ami a francia köznyelvben a rák ollóját is jelenti), ezenkívül „macská”-nak (*chat*), vagy egyszerűen „karom”-nak (*griffe*) nevezik. Ez utóbbi szónak a magyarban a börtönőrré használt állatnevek közül talán a *dögkeselyű* és a *gyalogkakukk* felel meg leginkább. A „Gyalogkakukk” c. amerikai rajzfilm francia címében a „Bip-bip et le coyote” a „coyote” „prérikutyát” jelent, ami a magyarban megfelel a börtönőrré használatos *kutya* vagy *pitbull* állatnévnek.

A magyarban sokkal több állatnév ismeretes a börtönőrré használt metaforikus szinonimasorok között, mint a franciában, így például a *pulyka*, *szürkepatkány*, *medve*, *papagáj*, *disznó*, *bot/csótyány*, *majom*, *patásördög* stb. szavak. Mindkét nyelvben hasonló szóképet eredményezett azonban a temérdek kulccsal körbejáró börtönőr, akit a francia argóban a *porte-clé* („kulcstartó”), míg a magyarban a *kulcsos*, sőt egy kis szójátékkal a *kulcsár* szavakkal neveznek meg a börtönlakók.

Magát a börtönt mindkét nyelvben az állatok elzárására, a bezártságra, a cella kis méreteire, az alacsony hőmérsékletre utaló gazdag szinonimasorokkal nevezik meg. A magyarban megtaláljuk az „állati” bánásmódra és a rácsok mögé zárásra utaló *állatkert*,

zebraól, tyúkól, pulykaól mellett a fogolytáborokra célzó *barakk*, *láger*, valamint az elkülönítést kifejező *gettó*, illetve a menekülés veszélyességét és a védelmi építmény zártságát kifejező *óvóhely* szavakat.

A franciában használatosak a *trou* („lyuk”), a *cabane* („kunyhó”), a *cage* („kalitka”), a *ratière* („patkánylyuk”), a magyarban pedig ennek megfelelően a *kuckó*, *kóter*, *egeres*, *akvárium* szavak, de figyelemre méltó, hogy a *lyuk* lexéma a magyar börtönszlangban a börtönablakot jelenti. A magyarban az előzőeknél jóval zordabb, mondhatni gyászos szavakat is találunk a sötétségre, illetve a hely rendeltetésére való utalással, mint például a francia *fosse* („sír/gödör”) megfelelőjét, a *verem*, *koporsó*, *kripta* szavakat, valamint a kilátástalanságot kifejező *végállomás* terminust.

A börtön megnevezésére mindkét nyelvben használatos a szintén állatoknak otthont adó, s lakóinak rajzásával jellemezhető *kaptár* szó, ami az ezzel ekvivalens francia *ruche* terminus megfelelője, a kifelé sok kis ablakkal, belül sok kis cellából felépített börtönnel és a népes börtönpopulációval való hasonlóság alapján.

Eufemizmus az argóban

A börtönt kifejező argotikus elnevezések csaknem mindegyike eufemikus, érzelmi szóalkotás. Ez a gyakori szociolingvisztikai jelenség – ami egy mitikus világrépre visszavezethető, szóképekkel rokon stílusesszéköz –, enyhítő, szépítő kódok mögé igyekezik rejteni a félelemből ki nem mondott fogalom nyers valóságát. Így a francia argóban a „börtönben van” kifejezés helyett használják a „klinikán”, „kórházban van” (*être à l'hôpital, à la clinique*), vagy a „fertőzött” (*contaminé*), a „beteg” (*malade*), a „fáradt” (*fatigué*), a „megüti magát” (*se faire mal*) kifejezéseket. Érdekes módon a magyar börtönszlangban ritka a betegségre utaló szó, így a „börtönben van” kifejezésre a francia mintára csak a *szanatóriumban van* argotikus kifejezést találjuk, miközben az „agyhártagyulladás” helyett használt szójáték, az *agyhártagyulladás* szó „lustaságot” jelent, amelyben a *gyulladás* elem mindenképpen valamiféle betegségre utal. A *nyaral* eufemisztikus ige viszont már túlmutat mindenféle betegségen, lábadozáson, vagy utókezelésen, s ennek ekvivalens párját már nem is találjuk meg a franciában. Úgyszintén meglepő jelenségnek számít, hogy a magyar „ül”, „leültet” szavaknak sincs megfelelője a franciában.

A két nyelvben egyéb megfelelőseket is találunk a képekben gazdag és eredeti jelentésüktől eltérő értelemben alkalmazott igék argotikus használatában, mint például az *aller au frais* „hüvösre megy” francia kifejezés magyar megfelelője az *árnyékre megy*, *hidegre*, *hüvösre kerül* kifejezések. Ha valaki börtönbe került, vagyis *lebukott*, akkor a franciában „be van szorítva” (*coincé*), a magyarban pedig *bevarrták*. A *lebukik*, *megzuhan* magyar igék francia ekvivalens párja a *chuter*, a *beköp* igéé a *cracher*, a *kiteszi az asztalra*, vagyis „elárul”, a „féljelent” jelentésű kifejezésé pedig a *mettre à table*.

Folytatva a börtönt megnevező szinonimák sorát, a magyarban megtaláljuk a *ház*, *rezidencia*, *lakosztály*, *fehérház*, *ketrecsház*, *zebrakastély*, *palota*, *álmkastély*, *szálloda*, *rácsozzálló*, *fitneszszalon*, *hodály* eufemikus szavakat. Szigorító büntetés esetén viszont az *elítnegyvedbe*, vagyis „fegyházba” kerül az elítélt. Furcsa, hogy a rabok fiktív tanulásával kapcsolatos eufemikus kifejezéseket csak a magyar börtönszlangban találjuk meg, így

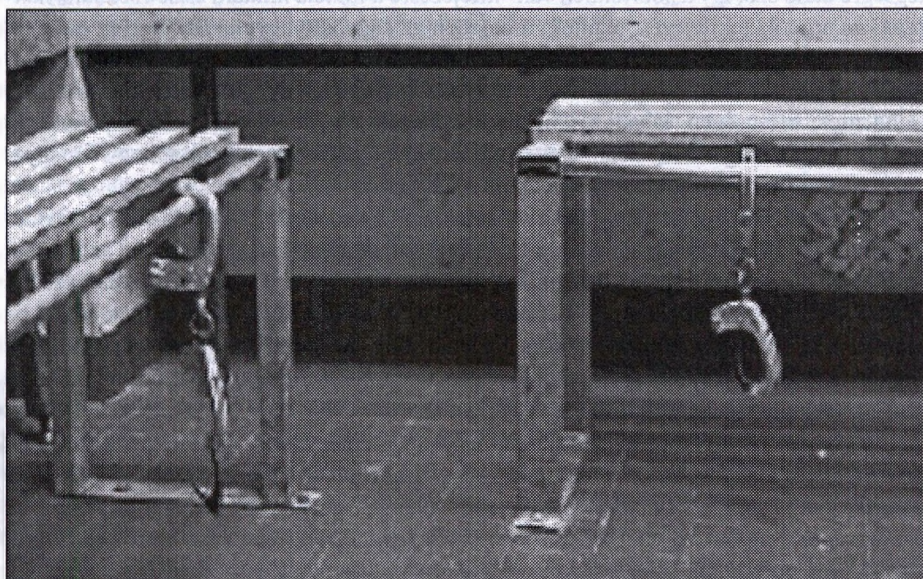
például a *kollégium* és a *rácsosegyetem*, *rácsoakadémia* összetételeket, ahol az *egyetemista*, vagyis az elítélt tölti az idejét.

A börtönélet elengedhetetlen „tartozékai” közé tartozik a „vezetőbilincs”, amit *dög-láncnak* neveznek, s aminek a franciában a *chaîne* („lánc”) és a *laisse* („póráz”) felel meg. Az elítéltek a cellák, illetve ablakok közötti üzenetek, tárgyak továbbítására egy kis gumival vagy cémával működő szerkezetet használnak, amit *téléphérique*-nek („felvonónak”) neveznek a franciák, és ennek ekvivalens változatát *liftezőnek* a magyarok. A cellaajtón található kis ablakot *rétrovisseur*-nek („visszapillantó tükörnek”) nevezik a francia börtönökben, míg nálunk hangutánzó szóval *kukucsának*.

Az étkezést *gabelle*-nek hívják a franciák az étkezéskor használt edény elnevezése alapján. Ez ekvivalens a magyar börtönökben használatos, az étkezésre szolgáló tábori fémedényt jelölő *csajka* szóval, ami egyébként tányért és mindenfajta edényt jelent ebben a kontextusban. A magyar elítéltek a börtönben kapott ételt egyébként a *takarmány* szóval nevezik meg, ez esetben is a „nem embernek való” bánásmódra való utalással.

Az elítéltek hierarchijában a magyaroknál találunk a többiek közül kiemelkedő kemény fiúk (*les fers*) között *gorillákat* és *császárokat*, de az őket kiszolgáló „segédek” *auxiliaire*-eket, vagyis *bejárónőket*, *mosónőket* és *komornyikokat* is. Az első büntetését töltő elítélt (*primo-condamné*) megnevezésében a francia *primaire* szó magyar megfelelői, az *elsőbálos* vagy a *frisshús* lexémák is az elítéltek játékos kedvéről tanúskodnak.

A börtönlakókat csikos ruhájuk miatt a franciában *zèbre*-nek („zebrának”), a magyarban *csikosnak*, *csikosmalacnak* nevezik. A rabruhát *mákosruhának* is hívják, mivel ez az úgynévezett *bévésruha* szürke alapon kis sötétebb pöttyökkel olyan, mintha „mákos” lenne, de ez a szó egy másik alternatíva szerint a „mákoscsik” nevű étel nevéből is származtatható,

amelyben szerepel a „-csík” elem. A rabruhára használatos még a *posztó* kifejezés is, aminek a francia megfelelője a *drogué*, az elítéltek „drogue-”nak nevezett anyagból készült téli ruhája alapján, ami egyébként semmi összefüggésben nincs a droggal, vagyis a kábítószerrel.

A bűnözők nyelve: az argó

Köztudott, hogy valamennyi társadalomban a bűnözői argó a bűnelkövetőknek egy bizonyos miliőhöz való tartozását, saját társadalmi osztályukkal való azonosulását fejezi ki. A bűnözők a társadalom szélén zárt mikroközösségekben élve, saját szociolektusukat használva érintkeznek egymással. Az argó sajátos konnotációval, közvetetten tükrözi az egyfajta szubkultúrát, a törvényen kívüliek erkölcsseit, életkörülményeit, életfelfogását. Kifejezésre juttatja az urbanizáció, a technika, az erkölcsök fejlődésének, a nagyvárosi közbiztonság romlásának, a bűnözés növekedésének problémáit. A bűnözés alakulásáról hiteles miliőrajzot ad az állandó mozgásban lévő, vitalitásából soha nem veszítő argó, a tolvajnyelv: hűen követi a társadalom alatti rétegek csoportjainak fluktuációját, a bűnözők összetételének változását, egyes bűnözői kategóriák sajátos kifejezéseit. Az argó lexikájának változása tükrözi a társadalmi mobilitást, a különös életvitel sajátos mentalitását.

A fesztelen stílusú, színes, játékos, ötletes és szellemes, érzellemmel, kritikával és értékítéllettel teli argotikus szavak sokasága spontán keletkezik, de legtöbbször csak kérésre születik. Az argó tulajdonképpen nem szerves beszéd, mivel sokrétű szókincsének nincs önálló nyelvtani rendszere.

Az argó a nyelv szókészletének egy nehezen hozzáférhető, dinamikus változó, lexikai egységekben gazdag területe. Az argó szókincse elsősorban az utcán, a börtönökben, az alvilágban keletkezik, ezért terminológiája sokrétű, s tematikája követi e lexika előfordulásának nyelvi közeget, életterét: bizonyos új vagy ősi „szakmák” és „szakterületek”, mint például a börtön, a letartóztatás, a kábítószer, a prostitúció, a csalás, a rablás, a lopás, a terrorizmus, az illegális tartózkodás, az okirathamisítás, valamint a pénz és az alkohol az argotikus szavak egész tárházát vonultatják fel.

Bűnüldözők és bűnelkövetők

Az argó egyik legfontosabb jellemzője, hogy pazarló módon termeli ki, halmozza a szinonimákat. A francia argóban például csak a rendőr (zсарu) szó több, mint 100 gúnyos változatban fordul elő, amelyek között gyakori az állat- és madárnév, illetve azok tréfás módon képzett változatai. A kiinduló kép, a magot kapirgáló csirke (*poulet*) és az információkat „összekaparó” civil ruhás rendőr/nyomozó közötti hasonlóság, a pejoratív töltésű úgynevezett parazita képzőkkel ellátott variációk egész sorát indította el: le *poulard* („ocsú”, „apró búza”, vagyis „csirkeeledel”), le *poulaga*, le *poulardin*, le *poulardoss*, le *poulmann*, le *poul'mins*, la *pouaille*. Ennek a szemantikai mátrixnak a folytatásaképpen a rendőrt és a csendőrt elsősorban szárnyasokkal állítják párhuzamba: le *perdreau* (a tyúkalkatú, magevő „fogoly”), l' *hirondelle* („fecske”, aki mindig visszatér, mint a zсарu: „csendőr”, „motoros rendőr”), le *piaf* („veréb”, akit a zсарuhoz hasonlóan állandóan az utcán, a köztelületen lehet látni), le *pinguin* („pingvin”), la *mouette* („sirály”) stb. A rendőrt

a brutális ütlegelésre utaló elnevezésekben lófélékkel is azonosítják, például a „bourrer” („ütlegel”, „megver”) igéből képzett deverbális le *bourre* („zсарu”), s a hasonló hangzású *bourrin* („gebe”), le *bourrique* („szamar”), le *bourricot* („csacsi”), de hasonlóképpen a „cogner”: „/el/ver”, igéből származó deverbális le *cogne* is. Ezen kívül találkozunk még a le *bleu* („újonc”, „surmó”), le *condé* („hatóság”: „rendőrfelügyelő”, „biztonsági tiszt”), l’*archer* („íjász”), le *pélerin* („zarándok”: az egykori, pelerinhez hasonló köpenyt viselő „közrendvédelmi tiszt”), le *lardu* („rendőrfelügyelő”), le *roussin* („spicli”), valamint a le *flic*, s annak pejoratív szuffixummal ellátott alakjával: a le *flicard*, és az úgynevezett „verlanizált” (kifordított) variánsával: a le *keuf* lexémákkal.

Ez utóbbi, a rendőr megnevezésére leggyakrabban használt le *flic* („zсарu”) terminus valószínűleg hangutánzó eredetű, ami az egykori csendőrök által viselt sarkantyús csizmák járás közbeni összeütődésekor adott csengő hang utánzása. Az argó előszeretettel alkalmazott hangutánzó szavai között fontos megemlíteni a kábítószer beszippantásának hangját utánzó, s az eredeti angol, illetve. német hangalakot különböző írásbeli variánsokkal követő le *snif*, la *sniffe*, a kicsinyítő képzővel ellátott la *sniffette* („szippantás”), valamint a le *sniffeur*, la *sniffeuse* („kábitós”, aki szippant), a *sniffer*, /se/ *schnouffer* („felszippantani”), a le *schnouf*, le *chnouf* („szippantás”) argotikus nyelvi egységeket.

Az argóban nemcsak a rendőrt nevezik meg az állatvilágból vett transzpozíciókkal, hanem az alvilág bizonyos „szereplőit” is, például: a stricit makrelával (le *maquereau*) és egyéb halakkal, mint pl.: le *hareng* („hering”), le *barbeau* („rőzsás márna”), le *brochet* („csuka”); a prostituáltat a zsaruhoz hasonlóan lófélékkel: la *cocotte* („fakó”), le *cheval* („ló”), la *ponnette*, le *ponifle* („póniló”), vagy rákfélékkel: la *crevette* („garnélarák”), la *langouste*, la *langoustine* („languszt”) és halakkal: la *morue* („tőkehal”), la *limande* („lepényhal”); a besűgöt rovarokkal: la *mouche* („légy”), le *cafard* („csótány”), le *mouton* („birka”), la *taupe* („vakond”) állítják párhuzamba.

A hamis papírokat az okmányok színeivel azonosítják: le *gris* („szürke”: forgalmi engedély), le *jaune* („sárga”: személyi igazolvány), le *rose* („rőzsaszín”: vezetői engedély). A lopott vagy hamis bankjegyet fényképnek nevezik: la *photo d’anniversaire* („születésnap fénykép”), vagy la *photo de mariage* („esküvői fénykép”). A nagyobb mennyiségű pénzösszeget a lakás vagy a ház vásárlóértékéhez hasonlítják: la *brique* („tégla”), le *studio* („garzonlakás”), l’appartement („lakás”), le *bungalow* („faház”), l’*immeuble* („háztömb”).

A kábítószeresek szókészlete

A kábítószer mezején maradván láthatjuk, hogy a kábítószerek is metonímiák sorát indukálják színük, anyaguk, csomagolási módjuk, s a dózisos nagysága alapján: le *blanche* („fehér”: kokain), le *noir* („fekete”: ópium), le *marron* („barna”), la *neige* („hó”: kokain), le *poudre* („por”: heroin vagy kokain), l’*herbe* („fű”, „dohány”: marihuana), le *sucre* („cukor”: kokain), *caillou* („kavics”: kokain), *pâte* („tészta”: kokain), *kif* („kender”: marihuana); *buvard* („ítatóspapír”), *timbre* („bélyeg”), *parachute* („ejtőernyő”), *boudin* („hurka”); 1 kilós kábítószert adag jelölésére pedig: *voiture* („autó”), *chambre d’hôtel* („hotelszoba”), *studio* („garzonlakás”), *appartement* („lakás”). A drogos fizikai és pszichikai állapota szintén metaforikus

névátvitelek létrejöttét váltotta ki: *voyager* („utazik”), *faire un trip* („tesz egy utazást”), *avoir le ticket* („megváltotta a jegyet”), *planer* („lebeg”), *être dans le cosmos* („az űrben van”).

A kábítószeresek szókészlete jelentős mértékben angol-amerikai átvétel, illetve azok képzett változata. Ezen elemek használatának vizsgálata tanulságos, mivel a velük kapcsolatos nyelvi magatartás tükrözi azt, ami a modern francia nyelv szókincsében általánosságban is megfigyelhető ebben a vonatkozásban: tetten érhető egy erőteljes tendencia az idegennyelvi forma változtatás nélküli átvételére (*overdose, joint, junkie, dealer, addict*). Ennek magyarázata a konkrét esetben a kábítószeresek deviáns viselkedésével hozható kapcsolatba, akik világuk zártságát ezzel is érzékeltetni és hangsúlyozni akarják, illetve mindenféle beavatkozást elutasítanak, a nyelvi jellegűt is, s úgy értelmezik, mint a konzervatív társadalmi normák rájuk erőltetését. Ugyanakkor annak a nyelvi jelenségnek is tanúi lehetünk, amikor az angol-amerikai alapszavak francia szuffixumokkal kiegészülve adhatnak új nyelvi egységet, mely már a francia nyelvi rendszer integráns elemének tekinthető. Különösen jó példa erre az ige-képzés, mely kizárólagosan -er képzővel történik: *dealer, flasher, flip(p)er, se/shooter, sniffer, smoker, se/speeder, se/fixer, se/destroyer*, stb.

Az angol-francia tükörszavak alkotása is gyakori, pl.: *snow/neige, horse/cheval, shit/merde, acid/acide, powder/poudre, sugar/sucre, grass/herbe, gazon, tea/thé, trip/voyage*.

A szócsonkítás gyakorlata is szembetűnő: *accro/ché* („kábitószerfüggő”), *opium, pro-xo/proxénète* („strici”), *inspec/teur* („felügyelő”), *ma/tos* („drog”), *in/dic* („besúgó”). A nagy számban előforduló „kifordított”, „verlanizált” (verlan szótagcserét jelent) alakok a bűnözői argó titkosított jellegét, az elkülönülés kifejezését, de ugyanakkor a speciális szókincs birtoklásának és használatának örömét is hivatottak kifejezni: *blanche/cheublan* („heroin”), *haschisch/chicha, dose/seudo, dealer/leurdi, do-per/pédo, gazon/zonga* („fü”), *prison/zonpri* („börtön”), *flic/keufli* („zsaru”), *maquereau/kroma* („strici”), *calibre/brelica* („pisztoly”).

A franciához hasonlóan a magyar kábítószeresek nyelvzetében is előfordulnak az amerikai-angol mintára képzett tükörszavak, pl. marijuana: *marijane > marie-jeanne > mari, mariska, marcsi*; heroin: *H/há, héro/her, hernyó, herold, helga*; indiai kender (cannabis): *carole/karola*; kokain: *coco/ko, koki, kok, koks, csocsi*; amfetamin: *amphés/amfo*; kábítószer: *herbe/fü; blanche/fehér; neige/hó, fehér hó*; doppingyszer: *speed/speed, gyorsító*; kábítószeres: *junkie/dzsánki*; kábítószeres cigaretta: *joint/dzsoint*; ejtőernyőszerű csomagolású kábítószer: *parachute* (ejtőernyő)/papírsárkány; kábítószer: *matos/anyag; paquet/csomag, balyu*; LSD: *timbre/bélyeg, bélyegalbum*; morfiium: *morph/morfkó; piquer/szürni, belóni* stb.

A kábítószer rendkívül gazdag lexicája után néhány példát említenék a többi „szakterületről” is: pl. a prostitúció pár „kulcsszava” sem elhanyagolandó: *la passe* („menet”), *le coup* („fuvar”), *le male* („kan”). A börtönt, illetve a börtönbe jutást jelölő argotikus szavak is csaknem kifogyhatatlanok: *la tole, la taule* („lakás”), *le ballon* („tartály”), *le trou* („lyuk”), *le gnouf, le gniouf* („javítóintézet”), *le placard* („szekrény”), *l'hosto* (hotel) („sít”, „dutyi”), *pincer* (elcsípni), *sauter* (lebuktatni), *emballer* (becsomagolni), vagyis „sítte, dutyiba zárni”), stb. És végül, de nem utolsó sorban említek pár szót a „pénz” jelentésben használt szóképek közül: *le fric* („lóvé”), *le foïn* („dohány”), *la paille* („szalma”: „csalás” és „jelentős pénzösszeg”), *le pognon* („guba”), *le blé* („gabonamag”, vagyis „guba”), stb.

Összegzés

A fent bemutatott példákon láthatjuk, hogy a szókincs-bővítés rendkívül változatos, ötletes formáival találkozhatunk, amiből ezúttal csak ízelítőt adtam. A jellegzetes szóalkotási módokat bemutató tipikus példák arra engednek következtetni, hogy igazán pontos megfelelések csak ritka esetben léteznek e két nyelvben, használóik analóg gondolkodásmódja ellenére. Ennek oka a szóban forgó nyelvezet gyors változásában és a szóalkotók kultúrájának különbözőségében keresendő. Tehát megállapíthatjuk, hogy bár e „nyelvújítók” motivációja és nyelvhasználati színtere azonos, csaknem lehetetlen megtalálni valamennyi szónak a pontosan megfelelő ekvivalens változatát a másik nyelvben. Mindezek alapján arra a megállapításra juthatunk, hogy fordításukra vállalkozni nagy felelősséggel jár, annál is inkább, mert ez egy nehezen megközelíthető terület, s a beavatatlank számára gyakran értelmetlen maga a kontextus is, ahol ez a lexika kifejezésre jut.

A nyelvész számára ezek a szemantikai névátvitelek nagy jelentőséggel bírnak, hiszen az említett szóképzési tendenciák kifejezésre juttatják azt, hogy az argotikus szavak kitalálói milyen különös módon látják a körülöttük létező dolgokat. A szóképek információkat juttatnak el hozzánk a szavak eredetéről: arról a különös világról, amiben létrehozóik élnek, arról a mentalitásról, arról a világnézetéről, amit sajátjuknak vallanak. E lexika gazdagsága vitathatatlan. Változása új képeknek ad helyet, a meglévő szavaknak új jelentést kölcsönöz, amit az állandó kódolás-dekódolás játéka tesz élővé, dinamikussá.

Az erre a rétegnyelvre jellemző sajátosságok más nyelvekre is érvényesek, így univerzálisaknak tekinthetők, ami bizonyos hasonló társadalmi fejlődési folyamatok eredménye. Úgy tűnik azonban, hogy mivel a francia nyelvben a mindennapi nyelvhasználatot sokkal inkább átszövi az argó, mint máshol, a francia érzékenyebben reagál az argó-változásokra: egy-egy szó hamarabb kicserélődik, mint más nyelvekben, ahol ezek a kifejezések tovább élnek.

El kell mondani, hogy az argó kutatás jelenleg a hagyományos nyelvészet peremterületére került, ugyanakkor interdiszciplinárisrá vált: gyakran nem is nyelvészek, hanem szociológusok és pszichológusok foglalkoznak vele. Az argó pedig ennél nagyobb figyelmet érdemel, mivel jóval többet mutat meg a valódi nyelvből: segíthet bennünket a nyelv és az őt használó közösségek viszonyával, az egyes közösségek nyelvhasználatával kapcsolatos kérdések megválaszolásában.

Az itt bemutatott nyelvezet hozzáférhetetlensége és gyors változása miatt ritkán akad olyan nyelvész vagy szakember, aki vállalkozna e terület terminológiájának kutatásával, összegyűjtésével járó fáradtságos munkára.

Végül a teljesség igénye nélkül bemutatom a francia és a magyar börtönszleng ismertett szóképeinek összefoglaló táblázatát:

KITEKINTÉS

francia

magyar

jelentés

chour/av/er	csór	lop
lovés	lővé, farslővé	péNZ
bijou/x	bizsu	péNZ, hamis arany
enculé	ankülé	homoszexuális
pedé	pedé	homoszexuális
hôtel	szálloda	börtön
matière	anyag	kábítószer
aller au frais	húvösre kerül	börtönbe megy
bleu	fakabát	rendőr, börtönőr
laisse	póráz	vezetőbilincs
bracelet	karperec, karkötő	bilincs
pétard	villámlóbot	fegyver
griffe	dögkeselyű	börtönőr
coyote	pitbull, kutya	börtönőr
porte-clé	kulcsos, kulcsár	börtönőr
cabane	kuckó, kóter	cella
ratière	egeres	cella
fosse	verem, sír/gödör, kripta	cella
trou	lyuk	cella, illetve cellaablak
ruche	kaptár	börtön
être à l'hôpital, à la clinique	szanatóriumban van, nyaral	börtönben van
chuter	lebukik, megzuhan	börtönbe kerül
cracher	beköp	beárul, feljelent
mettre à table	kiteszi az asztalra	beárul, feljelent
être coincé	bevarrták	börtönbe került
chaîne	döglánc	vezetőbilincs
téléphérique	liftező	madzag az üzenetek ablakon keresztül történő továbbítására
gamelle	csajka	tányér, edény az étkezéshez
primaire	elsőbálos, frisshús	első ítéletét töltő rab
auxi	bejárónő, mosónő	takarítást végző rab
zèbre	csíkos, csíkosmalac	elítelt
drogué	posztó	elítelt

Felhasznált irodalom

Calvet, Louis-Jean (1993): *L'argot en 20 leçons*, Paris, Payot.

Calvet, Louis-Jean (1994): *L'Argot*, Paris, PUF.

Calvet, Louis-Jean (1993): *La sociolinguistique*, Presses Universitaires de France.

Carpentier Chloé-Costes, Jean-Michel (1995): *Drogues et Toxicomanies*, DGLDT-OFDT, Paris.

Colin, Jean-Paul (1996): *BULAG, Les argots: noyau ou marges de la langue?*, Université de Franche-Comté.

Goudaillier, Jean-Pierre (1998): *Comment tu t'chaches*, Paris, Maisonneuve et Larose.

Kis Tamás (1999): *Titkok nyitja. A magyar tolvajnyelv szótárai és szójegyzékei*. *Börtönügyi Szemle*, 1999. 1.

Langue Française, No 90., *Parlures argotiques*, mai 1991.

Lenoble-Pinson, Michèle (1991): *Anglicismes et substituts français*, Duculot, Paris.

Mátételki Magdolna (2000): *Étude lexicologique de l'argot policier et criminel français* (PhD doktori disszertáció), Budapest, ELTE.

Szabó Edina (1998): *Belső szókincs. A mai magyar börtönszleng*. *Börtönügyi Szemle*, 1998. 2.

Szabó Edina (1999): *A mai magyar börtönszleng szótára* (szakdolgozat), Debreceni Egyetem.

Voiron, Michel (1989): *Anglicismes et argotomanie*, Presse et Formation CFPJ, Paris.